

başladı. Samsâmüddeve etrafındaki çemberin daralması üzerine Şerefüddeve'nin Vâsit yakınlarındaki ordugâhına giderek ona itaatini arzetti. Ancak Şerefüddeve onu tutuklayarak Bağdat üzerine yürüdü ve Ramazan 376'da (Ocak 987) Bağdat'a girerek emîrülümerâlik makamına oturdu. Böylece Samsâmüddeve'nin Irak'taki hâkimiyeti sona erdi ve Fars bölgesine bağlı Şîraf'taki kalelerden birine hapsedildi. Bazı kaynaklarda gözlerine mil çekildiği rivayet edilirse de daha sonraki faaliyetleri dikkate alınırsa bunun doğru olmadığı söylenebilir.

Şerefüddeve Cemâziyelâhîr 379'da (Eylül 989) vefat edince Samsâmüddeve serbest bırakıldı. Bunun üzerine Şîraz'ı ele geçirerek Fars'ı hâkimiyeti altına aldı ve Büveyhîler'in Fars kolunun yeni emîri oldu. Samsâmüddeve'nin Fars'taki hâkimiyeti döneminde de hânedan üyeleri arasındaki savaşlar devam etti. Şerefüddeve'den sonra yerine geçen kardeşi Bahâüddeve ile Samsâmüddeve arasında meydana gelen birkaç savaşın ardından iki taraf arasında anlaşma yapıldı (380/990). Bu anlaşmaya göre Samsâmüddeve Fars ve Errecân'da, Bahâüddeve de Hûzistan ve Irak'ta hüküm sürecekti. Samsâmüddeve'nin Fars'taki hâkimiyetini bu anlaşmayla başlatan tarihçiler de vardır. Samsâmüddeve ile Bahâüddeve arasında taht mücadelesi devam ederken Sicistan Hükümdarı Halef b. Ahmed es-Saffâr bundan yararlanarak oğlu Amr kumandasında bir ordu göndererek Kirman'ı ele geçirdi (381/991). Samsâmüddeve'nin daha sonra bölgeye sevkettiği hâcib Abbas b. Ahmed, Amr b. Halef'i mağlûp ederek Kirman'ı geri aldı (Muharrem 382 / Mart 992). Halef es-Saffâr'ın iki yıl sonra oğlu Tâhîr kumandasında yolladığı ordu Kirman'ın başşehri Berdesîr'i üç ay kuşattıysa da Samsâmüddeve'nin Kirman Valisi Ustâz Hürmüz'ün ordusuyla süratle yaklaşması üzerine bölgeyi terketti (384/994).

Bahâüddeve 383 (993) yılında anlaşmayı ihlâl edince iki taraf arasında yine savaşlar başladı. Samsâmüddeve aynı yıl Hûzistan'ı, 385'te (995) Ahvaz'ı, ertesi yıl Basra'yı ele geçirdi. Ancak bu bölge iki taraf arasında sürekli el değiştirdi ve nihayet Samsâmüddeve'nin 387'de (997) bölgeye gönderdiği Ebû Ali b. Ustâz Hürmüz, Hûzistan'ın tamamını ele geçirdi. Fakat bu sırada Deylemli askerlerle aralarında çıkan anlaşmazlık ve meydana gelen bazı olaylar yüzünden Samsâmüddeve, İzzüddeve Bahtiyar'ın oğlu Ebû Nasr Nû-

ruddeve Şahfîrûz tarafından öldürüldü (Zilhicce 388 / Aralık 998). Bunun üzerine hâkimiyet alanını Fars'a kadar genişleten Bahâüddeve, Samsâmüddeve'nin naaşını Dûdemân'dan Şîraz'a naklederek Büveyhoğulları'na mahsus türbede defnetti.

Samsâmüddeve, hâkimiyeti döneminde iç savaşlar sebebiyle çeşitli malî sıkıntılarla karşılaşmıştı. Türk süvarilerinin aylık ücretlerinin ve geçim masraflarının ödenmesi için bazı yeni vergilerin konulması, ayrıca fiyatların artması, yiyecek kıtlığı Bağdat'ta zaman zaman halkın ve Deylemliler'in ayaklanması ile sonuçlanmıştı. Samsâmüddeve 374 (984-85) veya 375'te (985-86) Bağdat ve civarında ipek ve pamuktan yapılan elbiselere bir çeşit vergi (meks) koymayı kararlaştırmış ve bu işi 1 milyon dirheme iltizama vermişti. Bu durum Bağdat halkının şiddetli itirazına yol açmış, halk Mansûr Camii'nde toplanarak cuma namazını engellemeye çalışmış, Samsâmüddeve de vergiyi kaldırmak zorunda kalmıştır (Süyûtî, s. 409). Samsâmüddeve Fars'taki hâkimiyeti döneminde de malî sıkıntılardan kurtulmamış, özellikle hâkimiyetinin sonlarına doğru hazinesi boşalmış ve Deylemli askerlerin maaşlarını ödeyemez hale gelmiş, bu durum Deylemliler'in Fars'ta sürekli ayaklanarak karışıklık çıkarmalarına yol açmıştır.

Samsâmüddeve'nin veziri Ebû Abdullah İbn Sa'dân Hüseyin b. Ahmed ilmî ve edebî faaliyetleriyle döneme canlılık katmıştır. Edip ve filozof Ebû Hayyân et-Tevhîdî de onun çevresindeki âlimlerdendi. Diğer taraftan tarihçi ve filozof İbn Miskeveyh'in Rey'de Fahrüddeve'nin hizmetine girmeden önce Samsâmüddeve'ye hizmet ettiği kaydedilir. Ayrıca kaynaklarda çeşitli konularla ilgili ansiklopedik risâleleriyle tanınan İhvân-ı Safâ topluluğundan ilk defa Samsâmüddeve'nin hâkimiyeti döneminde bahsedilmektedir (Mafizullah Kabir, s. 179).

BİBLİYOGRAFYA :

Rûzrâverî, *Zeylû Kitâbi Tecâribi'l-ümem* (nşr. H. F. Amedroz – D. S. Margoliouth, *The Eclipse of the Abbasid Caliphate*, III içinde), Oxford 1921, s. 28-314; İbnü'l-İmrânî, *el-İnbâ' fi târihi'l-hulefâ'* (nşr. Kâsım es-Sâmerrâî), Kahire 1419/1999, s. 181; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), XIV, 289, 300-301, 302, 310, 311, 317-318; XV, 10; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. M. Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut 1407/1987, VII, 406-407, 415-418, 421-425, 427-428, 436-438, 446-447, 451-452, 461-462, 467, 473-474, 490, 496-498; VIII, 7; IX, 36; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXVI, 230-233, 235-237, 239-240; Yâfîî, *Mir'âtü'l-cenân* (nşr. Halil

el-Mansûr), Beyrut 1417/1997, II, 301; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Cize 1419/1998, XV, 410, 414-415, 417, 422, 426; Süyûtî, *Târihu'l-hulefâ'* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1389/1969, s. 409; Mafizullah Kabir, *The Buwayhid Dynasty of Baghdad*, Calcutta 1964, s. 179; H. Busse, *Chalif und Grosskönig: Die Buyiden im Iraq (945-1055)*, Beirut 1969, bk. İndeks; Muhammed el-Hudârî Bek, *Muḥâḍarâtü târihi'l-üme-mi'l-İslâmiyye: ed-Devletü'l-Abbâsiyye*, Beyrut 1422/2002, s. 378-379; C. E. Bosworth, "Military Organisation under the Buyids of Persia and Iraq", *Oriens*, XVIII-XIX (1967), s. 156-157; a.m.f., "Şamsâm al-Dawla", *EP* (İng.), VIII, 1050.

HANOĞLAN HACİYEV

SAMSONCUBAŞI

(bk. SAKSONCUBAŞI).

SÂRE

(سارة)

Hz. İbrâhim'in hanımı
ve İshak'ın annesi.

Sâre kelimesinin aslı İbrânîce Sârah'tır. Tevrat'a göre adı önceleri Saray iken (Tekvîn, 11/29), Hz. İbrâhim'in Abram olan adının, Tanrı tarafından Abraham olarak değiştirilmesi gibi daha sonra Sarah olarak değiştirilmiştir (Tekvîn, 17/15). Tevrat'a göre Tanrı, Hz. İbrâhim'e, "Eşin Saray artık onu Saray diye çağırma, çünkü ismi bundan böyle Sarah'tır. Onu mübarek kılacağım ve sana ondan doğacak bir oğul vereceğim. Onu mübarek kılacağım ve o milletlerin annesi haline gelecek, halkların kralları ondan türeyecektir" (Tekvîn, 17/15) demiştir. Saray kelimesinin "prensesim", Sarah kelimesinin ise "bütün insanlığın prensesi" anlamına geldiği belirtilmektedir (Tora, I, 112).

Tevrat'a göre Saray'ın şeceresi tartışmalıdır. Hz. İbrâhim iki yerde Saray'dan "kız kardeşim" diye bahsetmekte (Tekvîn, 12/12-13; 20/2) ve bunu da baba bir, an ne ayrı üvey kardeş şeklinde açıklamaktadır (Tekvîn, 20/12). Halbuki Tevrat'ta Saray'dan Terah'ın gelini olarak söz edilmektedir (Tekvîn, 11/31). Yahudi tefsir geleneğinde Tevrat'ta yer alan, "Babamın kızıdır" ifadesinin "Babamın kız torunudur" şeklinde anlaşılması gerektiği, zira Saray'ın Terah'ın kızı değil İbrâhim'in kardeşi Haran'ın kızı ve Lût'un kardeşi olduğu Tevrat'a dayanarak (Tekvîn, 11/29) ifade edilmektedir. Buna göre Tevrat'ta Haran'ın kızı olarak zikredilen Yiska ismi Saray'ın diğer bir adıdır (Ginzberg, II, 19, 181; Tora, I, 74).

Yine Tevrat'a göre İbrâhim, Kaldeliler'in Ur şehrinde kendisinden on yaş küçük Saray ile evlenmiş (Tekvîn, 11/31), daha sonra Harran'a göç etmiş, ardından karısını ve yeğeni Lût'u alarak Ken'an diyarına gitmiştir (Tekvîn, 11/27, 31; 12/5). Kıtık üzerine Mısır'a giden İbrâhim karısı Saray'a, "Güzel bir kadın olduğunu biliyorum. Olur ki Mısırlılar seni görüp, 'Bu onun karısı' diyerek beni öldürür, seni sağ bırakırlar. Sen, 'Onun kız kardeşiyim' de ki senin hatırın için bana iyi davranırsınlar, canıma dokunmasınlar" der (Tekvîn, 12/10-13). Yahudi dini literatürüne göre Saray'ın güzelliği karşısında endişelenen İbrâhim onun güzelliği yüzünden başına bir kötülük gelmemesi için kendisini sandık içine gizler, fakat Mısır sınırında muhafızlar şüphelenip sandığı açtıklarında Saray'ı görürler. Bunun ardından bütün Mısır'a onun güzelliğinin haberi yayılır. Firavun onu saraya aldırır. İbrâhim ise eşini bu durumdan kurtarması için Tanrı'ya dua eder. Saray da, "Ey rabbim! İbrâhim'e yurdunu terkedip Ken'an diyarına gitmesini emrettin ve ona vaadlerde bulundun. Biz de ülkemizi terkederek tanımadığımız bir milletin arasına geldik. Buraya da insanları aklıktan kurtarmak için geldik, fakat şimdi başımıza bu felâket geldi. Ey rabbim! Beni bu zalimin elinden kurtar" diye yalvarır. Saray firavunun huzuruna çıkarılınca bir melek gelerek ona korkmamasını söyler. Firavun, İbrâhim'in kim olduğunu sorunca Saray kardeşi olduğunu söyler. Firavun, İbrâhim'e bir servet vereceğini, sarayda oturtacağını, ayrıca Goşen vadisini de kendisine bağışlayacağını, Saray'a olan sevgisinin bir ifadesi olarak kendi kızı Hâcer'i de Saray'a câriye olarak verdiğini belirtir. Ancak Saray'a yaklaşmak istediğinde melek ona engel olur, firavun ve maiyeti cüzzama yakalanır. Firavun bu durumun sebebini anlayınca İbrâhim'i huzuruna getirtir (Ginzberg, II, 33-35) ve ona, "Neden Saray'ın karın olduğunu söylemedin, niçin kız kardeşimdir diyerek onunla evlenme izin verdin, al karını git" der (Tekvîn, 12/17-19). Bu olaydan yirmi yıl sonra benzer bir olay Gerar'da vuku bulur. İbrâhim karısı için yine kız kardeşimdir deyince Kral Abimelek onu saraya aldırır. Ancak Tanrı'nın gerçeği bildirmesi üzerine Saray'ı iade eder ve İbrâhim'e de gerçeği gizlediği için kızkar (Tekvîn, 20/1-16).

Yetmiş beş yaşındaki Saray çocuğu olmadığı için câriyesi Hâcer'i eşine verir (Tekvîn, 16/1-3). Yahudi rivayetlerine göre Filistin'deki ikametlerinin onuncu yılında hâlâ çocuğu olmayan Saray kusu-

run kendisinde olduğunu anlar ve câriyesi Hâcer'i serbest bırakıp onu İbrâhim'e verir. Hâcer gebe kalınca bu defa Saray ona kötü muamele etmeye başlar, Hâcer evden kaçarsa da melek ona geri dönmesini söyler (Tekvîn, 16/4-12). Rab, Saray'ın adını Sâre olarak değiştirir ve İshak adında bir oğul doğuracağını İbrâhim'e bildirir (Tekvîn, 17/15-19). Daha sonra üç melek İbrâhim'i çadırında ziyaret eder ve Sâre'nin bir çocuğu olacağını müjdeliler. Bunu duyan seksen dokuz yaşındaki Sâre, "İhtiyar olduktan sonra bana sevinç olur mu? Efendim de kocamıştır" diyerek içinden güler (Tekvîn, 18/12-15). Sâre ertesi yıl doksan yaşında iken İshak'ı dünyaya getirir. İshak'ın sütten kesilmesi dolayısıyla verilen ziyafette İsmâil, İshak'a güldüğü için Sâre, Hâcer ve oğlunun evden çıkarılmasını talep eder, Rab da İbrâhim'den Sâre'yi dinlemesini ister (Tekvîn, 21/8-13). Sâre 127 yaşında Ken'an diyarında Kiryât-arba'da (Hebron) vefat eder ve Makpela mağarasına defnedilir (Tekvîn, 23/1-19).

Sâre kelimesi Kur'an-ı Kerim'de geçmez, ancak Hz. İbrâhim'in misafirleri ve İshak'la müjdelenmesi dolayısıyla kendisinden söz edilir (Hûd 11/71-73; ez-Zâriyât 51/29-30). Hz. İbrâhim'in misafirleri ikram edilen yemeği yemeyince İbrâhim endişeye kapılır. Bunun üzerine misafirler korkmamasını söyleyip ona (ez-Zâriyât 51/28) ve karısına (Hûd 11/71) bilgin bir erkek çocukları olacağını müjdeliler. Bu esnada ayakta olan ve müjdeyi duyan Sâre çığlık atarak güler ve şaşkınlık içinde elini yüzüne çarparak, "Ben kısır bir koca karıyım" der (Hûd 11/71-73; ez-Zâriyât 51/29-30). Kur'an dışındaki İslâmî kaynaklarda daha çok Sâre'nin şeceresi ve Hz. İbrâhim ile olan akrabalığı tartışma konusu olmuştur. Sâre'nin İbrâhim'in kardeşi Haran'ın kızı (İbn Kuteybe, s. 31), İbrâhim'in amcası Haran'ın kızı (Ya'kübî, I, 24; Taberî, I, 244; Sa'lebî, s. 79; Mes'ûdî, I, 45), İbrâhim'in dayısının kızı (Ali b. İbrâhim el-Kummî, I, 333), Kral Haran'ın kızı (Muhammed b. Abdullah el-Kisâî, s. 141), İbrâhim'in kardeşi Haran'ın kızı ve Lût'un kız kardeşi (İbn Kesîr, I, 192) olduğu nakledilmektedir. Taberî, Sâre'nin şeceresini tefsirinde Peleg oğlu Reu oğlu Seruc oğlu Nahor oğlu Haran kızı olarak vermektedir (Câmi'u'l-beyân, XV, 389). Hz. İbrâhim'in amcasının kızı olduğu, onunla evlendikten sonra yurdunu terkederek önce Harran'a, ardından Mısır'a gittiği, orada eşi için kız kardeşimdir dediği, firavunun Sâre'yi saraya aldıracağı ve Sâre'ye sahip olmak üzere yönel-

diği ancak her defasında elinin göğsüne yapıştığı, bunun üzerine Sâre'ye, Hâcer'i câriye olarak verip geri gönderdiği rivayet edilmektedir. Sâre 127 yaşında Ken'an diyarında vefat etmiş ve Hz. İbrâhim onu, satın aldığı mezrada (Halîl) defnetmiştir (Sa'lebî, s. 79-80, 97).

Hadislerde Sâre'den Hz. İbrâhim ile birlikte Mısır'a gidişi, İbrâhim'in onu kız kardeşi olarak takdim ettiği ve kral tarafından saraya alınışı münasebetiyle söz edilmektedir. Rivayete göre Hz. İbrâhim eşi Sâre ile birlikte yolculuk sonunda bir şehre varmış, güzel bir kadının şehre geldiği haberi krala bildirilince İbrâhim'den yanındaki kadının kim olduğu sorulmuş, o da kardeşi olduğunu söylemiş ve Sâre'ye de kendisini yalancı çıkarmamasını tembih etmiştir. Kral bunun üzerine Sâre'yi saraya aldırılmış ve ona sahip olmak istemiş, Sâre ise hemen abdest alıp namaza durmuş ve namazın bitiminde, "Yâ rab! Sana ve peygamberine imanım, bu güne kadar namusumu eşimden başkasına karşı muhafaza etmem hürmetine bana şu kâfiri musallat etme!" diye dua eder. Bu yakarış üzerine kralın derhal nefesi sıkışır, horuldamaya başlar, hatta nefessizlikten boğulacak hale gelir. Bunun üzerine Sâre, "Allahım! Eğer bu adam ölürse onu bu kadın öldürdü denilir" diye endişelenir. Bir süre sonra kral normal hale döner ve tekrar Sâre'ye yönelir. Her teşebbüsünde aynı hal başına gelince kral, "Siz bana muhakkak bir şeytan göndermişsiniz. Bu kadını İbrâhim'e geri gönderin ve Hâcer'i de Sâre'ye verin" der (Buhârî, "Büyûc", 100; "Hibe", 26, 28).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Enbiyâ", 8, "Nikâh", 12, "Talâk", 10, "İkrah", 6; Müslim, "Fezâîl", 154; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 31; Ya'kübî, *Târîh*, I, 24; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Şâkir), XV, 389; a.mlf., *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 244; Ali b. İbrâhim el-Kummî, *Tefsîrü'l-Kummî*, Kum 1426, I, 333; Mes'ûdî, *Mürücü'z-zehab* (Abdülhamîd), I, 45; Sa'lebî, *Arâ'isü'l-mecâlis*, Kahire 1955, s. 79-82, 97; Muhammed b. Abdullah el-Kisâî, *Kıssaşü'l-enbiyâ'* (nşr. I. Eisenberg), Leiden 1922, s. 141; İbn Kesîr, *Kıssaşü'l-enbiyâ'*, I, 192; *Tecrid Tercemesi*, VI, 518-520; *DB*, V/2, s. 1475; *NDB*, s. 684; L. Ginzberg, *Les légendes des juifs*, Paris 1998, II, 19, 181; *Tora: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Torâ ve Aftara* (trc. Moşe Farsi), İstanbul 2002, I, 74, 112; R. Firestone, "The Problem of Sarah's Identity in Islamic Exegetical Tradition", *MW*, LXXX/2 (1990), s. 65-71; a.mlf., "Difficulties in Keeping a Beautiful Wife: The Legend of Abraham and Sarah in Jewish and Islamic Tradition", *Journal of Jewish Studies*, XLII (1991), s. 196-214; M. J. Siff - A. Rothkoff, "Sarah", *EJd*, XIV, 866-868; A. Rippin, "Sâra", *EJ²* (Fr.), IX, 28.

